

The functioning of Marhlevski and Zhytomyr's labour departments in the 30-ies of XX century was analyzed in this article. Source base for this research are materials from archives.

Key words: education of Poles, Polish Pedagogical Institute, Marhlevski labor department, Zhytomyr's day labour department, Zhytomyr's evening labour department.

Отримано: 11.03.2013

УДК 94(477.82+477.43)

Ю. В. Олійник

ДО ПИТАННЯ ПРО СТАНОВЛЕННЯ ТА БОЙОВУ ДІЯЛЬНОСТІ РАДЯНСЬКОГО ПАРТИЗАНСЬКОГО РУХУ В ГЕНЕРАЛЬНІЙ ОКРУЗІ «ВОЛИНЬ-ПОДІЛЛЯ»

У статті висвітлюються особливості становлення та бойова діяльність радянських партизанських загонів і з'єднань в генеральній окрузі «Волинь-Поділля».

Ключові слова: Волинь, Рівненщина, радянські партизани, підпільники, Поділля.

Дослідженням радянського партизанського руху в роки Великої Вітчизняної війни займалися В.І. Клоков [1], А. Чайковський [2], А.В. Кентій, В.С. Лозицький [3] та інші історики. Підготовлені ними праці мають переважно узагальнюючий характер, висвітлюють становлення та бойову діяльність радянських партизанських загонів на всій території України. На жаль майже не досліджені радянський партизанський рух на території генеральної округи «Волинь-Поділля». Виходячи з цього, автор ставить за мету простежити створення і бойову діяльність радянських партизанських загонів у зазначеній територіально-адміністративній одиниці рейхскомісаріаті «Україна». Розгортання партизанського руху на окупованій території України проходило у складних умовах. Радянські та партійні органи в переддень вторгнення гітлерівських армій в СРСР і гадки не мали готувати населення до партизанської боротьби. Навпаки, взявши на озброєння концепцію ведення війни з незначними втратами і на чужій території, влада у 30-х роках знищила підготовлену у 20-х роках ХХ ст. матеріальну базу та кадри. В майбутньому така недалекоглядна політика влади негативно позначилася на створенні партизанського руху.

Перший наказ про організацію партизанських та диверсійних загонів радянський уряд затвердив лише на сьомий день війни, а населенню його зміст доведено аж 3 липня. Більш детальні інструкції з організації антифашистського підпілля низові управлінські структури отримали 18 липня у постанові ЦК ВКП(б) «Про організацію боротьби в тилу ворога», коли гітлерівці пройшли у глибоку територію СРСР на відстань 300-600 км.

Партійне керівництво Радянської України організувати антифашистське підпілля почало вже з 25 червня. Так, голова

Президії Верховної ради УРСР М.С. Гречуха та секретар ЦК по кадрах М. Співак у питанні створення партизанських загонів провели оперативні наради з секретарями обкомів КП(б)У Західної України, Вінницької та Кам'янець-Подільської області. 30 червня 1941 р. ЦК КП(б)У створив оперативну групу із розгортання підпільної та партизанської боротьби на території України до якої увійшли партійні та радянські працівники: М. Співак (керівник), П. Захаров, Л. Дрожжін, Г. Краваєв [4, с.33]. 5 липня ЦК КП(б)У затвердив постанову про організацію партійної боротьби у ворожому тилу.

Наступного дня передали по радіо і опублікували в газетах звернення Президії ВР та РНК УРСР до трудящих України, в якому зазначалося: «Пускай каждая хата и дом, пусть каждый город и село несут смерть гитлеровским разбойничьим бандам. Возродим славные традиции украинских партизан, беспощадно уничтоживших в годы гражданской войны немецких оккупантов» [5, с.33]. Різними структурами радянської влади в Україні було створено 23 підпільних обкомів, 685 міськкомів і райкомів партії та 4316 підпільних партійних первинних організацій [6, с.33]. Однак, в умовах окупації розгорнути діяльність змогли лише 13 обкомів, 110 міськкомів і райкомів та 28 первинних організацій [7, с.11].

Найбільш вразливим місцем у підготовці антифашистського підпілля було те, що його організували незалежно один від одного партійні органи, структури НКВС, військові ради, поліуправління фронтів, політичні та розвідувальні відділи армій. Кожен з причетних до організації партизанського руху мав власне бачення його формування.

Офіційно НКВС в УРСР займатися формуванням партизанського руху розпочав з 30 червня 1941 р. В цей день в його структурі створено управління із організації і керівництва партизанськими загонами, диверсійними групами і винищувальними батальйонами, яке очолив Т. Строкач. 25 серпня 1941 р. постановою РНК і ЦК ВКП(б) та наказом НКВС СРСР №001151 оперативні групи місцевих органів НКВС реорганізувалися у 4-ті відділи НКВС, які підпорядковувалися особливій групі при НКВС СРСР [8, с.19].

Напередодні відступу особливим відділом управління НКВС по Кам'янець-Подільській області створено 137 партизанських загонів. Для забезпечення зброєю та провіантом їх керівникам виділили 88 тис. руб. у цінах на серпень 1941 р. Два командири партизанських загонів на Дунаєвеччині отримали відповідно по 5 тис. та 3 тис. руб. [9, арк.35]. За іншими даними, на територію області по лінії НКВС перекинули 93 партизанські формування загальною чисельністю 805 осіб [10, с.73]. Всього на території України, станом на 1 жовтня 1941 р. органами НКВС було сформовано та озброєно 738 загонів загальною чисельністю 26257 бійців та 191 диверсійну групу (1374 особи) [11, с.7]. За іншими джерелами, з червня по вересень 1941 р. працівники НКВС УРСР підготували і направили у ворожий тил 122 партизанських загони чисельністю 518 тис. бійців [12, с.36].

Крім того, НКВС було причетне до створення в перші дні війни партизанських загонів на базі винищувальних батальйонів. На кінець серпня 1941 р. на території Кам'янець-Подільської області з 39 батальйонів 37 діяли як партизанські загоны, у складі яких перебувало 7495 бійців [13, с.73]. Всього в 10 областях України станом на 15 серпня 1941 р. на базі винищувальних батальйонів було сформовано 66 партизанських загонів та 800 груп для допомоги партизанам (14390 осіб). Але їхні практичні можливості були незначними, хоча особовий склад був озброєний краще від звичайних партизанських загонів і мав бойовий досвід [14, с.36].

З початком окупації переважна більшість сформованих партизанських загонів та диверсійних груп зазнали провалу та були ліквідовані. Із створених 1376 загонів та груп, які перебували на обліку в НКВС УРСР в березні 1942 р., інформацію про бойову діяльність надіслав лише 141 загін [15, арк. 62]. На зв'язку з УШПР в червні 1942 р. перебувало лише три партизанські з'єднання (16 загонів) та 14 окремих загонів загальною чисельністю 4043 бійці [16, с.11]. Загальна чисельність підпільників та партизанів у першій період війни складала разом з закинутими через лінію фронту 30 тис. осіб [17, с.110].

Долаючи неймовірні труднощі окупаційного режиму, піддаючи себе ризику та смерті, партизани формували навколо себе одностайних, збирали зброю, створювали конспіративні організації. Саме завдяки їм наприкінці 1942р. відбувся перелом у розгортанні партизансько-підпільного руху в Україні. Станом на жовтень 1942 р., за даними УШПР, партизанських рух був розгорнутий в основному у Сумській, Чернігівській та частково у Житомирській областях. Керівництво УШПР визнавало діяльність партизанських загонів також в інших регіонах, але головним їх недоліком була пасивність у проведенні бойових операцій.

На Рівненщині з перших днів війни боротьбу з ворогом розгорнули партизанські загоны під командуванням М. Місюри, М. Корчева, Попова тощо [18, с.303].

На Волині на початку 1942 р. діяли партизанські групи під керівництвом М. Конщука, Ю. Собесяка. Навесні 1943 р. для розгортання партизанського руху сюди передислокували чернігівське з'єднання О. Федорова.

Територія Рівненщини та Волині загалом стала місцем дислокації низки загонів особливого призначення. Так, влітку 1942 р. у районі Березно (Рівненщина) десантувалася група парашутистів на чолі з полковником Д.Медведевим, який створив загін «Переможці». Основне завдання загону полягало у розвідувальній роботі. В 1942р в Цуманські ліси передислокувалася група «Мисливці» під командуванням М. Прокоп'юка. Група досить швидко переросла у бригаду [19, с.41].

В грудні 1942 р. в Білорусію та на Волинь прибув загін під командуванням А. Бринського, який об'єднав місцеві загоны під командуванням Милуся та Орлана у партизанську бригаду. За даними начальника обласного штабу партизанського руху

Рівненської області генерал-майора В. Бегми, на червень 1943 р. група полковника Бринського нараховувала до 300 осіб, капітана Каплуна – до 400 [20, с.41], Медведєва – до 600 осіб [21, с.41]. Наприкінці 1943 р. у Рівненській області нараховувалося 21 тис., Волинській 30 тис. [22, с.38], в Кам'янець-Подільській – понад 11 тис. партизанів [23, арк.19]. Основною тактичною одиницею у партизанській війні був загін, до якого входило від декількох десятків (1941-1942 рр.), до 200 і більше бійців (1943 р.) [24, с.389].

Для координації дій партизанських загонів УШПР об'єднував їх у з'єднання. Так, у Кам'янець-Подільському з'єднанні ім. Михайлова (керівник А.Одуха) перебувало 11 загонів (1529 бійців), у Рівненське партизанське з'єднання №1, яке очолював Бегма В.А., входило 6 загонів (1529 партизанів), Чернігівсько-Волинське, яке очолював двічі Герой Радянського Союзу О.Ф. Федоров –12 загонів (5462 бійці).

Партизанські з'єднання були грізною силою. Так, Чернігівсько-Волинське з'єднання мало власну артилерійсько-мінометну батарею, кавалерійський ескадрон, службу боєпостачання, а у з'єднанні ім. Михайлова числилось два німецьких середніх танки, 8 гармат, 80 мінометів. З'єднання мало власний автопарк в якому перебувало 20 автомобілів та 12 мотоциклів [25, с.389]. Величезним був склад гужового транспорту, який нараховував 1,5 тис. коней.

За даними УШПР, соціальний склад партизанів України був таким: робітники склали 35,4%, селяни – 46,9% службовці – 17,3%, учні та студенти – 0,4% [26, с.23]. У найбільших партизанських з'єднаннях, що діяли на території генеральної округи, кількість партизанів за соціальним походженням була наступною [27, с.25]:

З'єднання	Всього бійців	Є дані на	Робітники	Селяни	Службовці
Бегми	1568	985	280	490	153
Одухи	4100	4100	1593	1319	888
Олексенка	1910	1281	245	795	99
Федорова	3373	2604	500	1302	470

32,8% від загальної кількості радянських партизанів склали особи від 16-25 років, 36,9% належали до групи 26-35 років. Ці дані свідчать, що радянські партизани у своїй боротьбі з ворогом опиралися переважно на молодь. За національною приналежністю 54,4% були українцями, 23,4% росіянами, 5,8% білорусами, 2,1% поляками, 1,2% євреями тощо [28, с.19].

У процесі становлення партизанського руху доцільною формою територіального керівництва партизанськими формуваннями були обласні штаби партизанського руху. Перша спроба їх організації на території Кам'янець-Подільської, Рівненської і Волинської областей в 1941р. закінчилися невдало. Заново радянське керівництво взяти під контроль партизанський рух спромоглося навесні-влітку 1943 р. Впродовж травня-червня 1943 р. були організаційно оформлені Кам'янець-Подільський (С. Олексенко), Рівненський (В. Бегма) та Волинський (О. Федоров) обласні штаби партизанського руху.

Для ведення диверсійної війни партизани гостро потребували озброєння та вибухівки. Оскільки, вона з Великої землі надходила в мізерній кількості, то тоді для проведення диверсій партизани отримували шляхом виплавляння з снарядів та авіабомб (така звана «чортова кухня»). Партизанське з'єднання Одухи отримало в такий спосіб 5 т. толу [29, с.127].

Для переконання радянського керівництва у перспективності ведення партизанської війни, спеціалістами УШПР було проведено розрахунки кількості затраченої вибухівки для підриву ешелонів та мостів авіацією і партизанами. Так, авіацією для знищення одного поїзда на 50 вагонів потрібно було 25 т. вибухівки, 1 мосту з припиненням руху по ньому до 10 діб – 20 т. Партизанами для припинення руху на залізниці на 3-5 діб потрібно було лише 200 кг толу [30, с.128].

Недостатня кількість стрілецької зброї негативно позначалася на чисельності партизанів та їх диверсійних роботах. Але незважаючи на недостатнє та несвоєчасне забезпечення загонів вибухівкою та зброєю, кількість проведених диверсій на залізницях зростала з кожним роком. У 1941 р. вони підірвали 23 поїзди, 1942 р. – 230, 1943 р. – 3688, впродовж 10-ти місяців 1944 р. – 1015 [31, с.128].

Диверсійна війна радянських партизанів завдавала окупантам значних збитків. За даними Е. Коха, на південну залізницю (Ковель-Рівне-Київ) партизани провели 223 напади, центральну (Ковель-Сарни-Київ) – 282. Начальник транспортної служби групи армій «Південь» полковник генштабу Ганберн зазначав, що через активізацію народних месників становище на транспорті ускладнилось. «Залізниця потерпає від нальотів російської авіації менше, ніж від діяльності радянських партизанів» [32, с.128]. Зокрема магістраль Брест-Здолбунів-Козятин-Фастів-Знамянка зазнала 1226 нападів, перегін Ковель-Сарни-Коростень – 99 нападів, в результаті чого його було виведено з ладу на 1160 годин, перегін Шепетівка-Житомир-Фастів – 68 нападів (не працював 772 годин). З січня по квітень 1943 р. партизани на відтинку залізниці Ковель-Київ провели: у січні 9 нападів, в лютому – 34, березні – 67, квітні – 16 [33, с.128].

Партизани активно протидіяли економічній експансії ворога. Лише одним Рівненським партизанським з'єднанням №1 було перешкоджено у вивозі 30 тис. т. зерна, 60 тис. т. картоплі, до 12 тис. голів ВРХ, близько 42 тис. штук птиці та збору 60 млн. крб. різних податків [34, с.153].

Радянськими партизанами у генеральних округах Волинь-Поділля, Київ та Житомир перешкоджено у вивозі 22 тис. голів ВРХ, коней, свиней та овець [35, с.177].

Народні месники Рівненщини активно чинили спротив вивозу населення у німецьке рабство. З метою організації опору німецьким рабовласникам, командування Рівненського партизанського з'єднання №1 сформувало з місцевого населення 15 загонів самооборони, які діяли в населених пунктах Одери, Шахи, Серники,

Сварицевичі, Борове, Дібровськ, Вовчиці, Гута-Степангородська, Добринь тощо. Створені групи контролювали територію на якій проживало до 50 тис. осіб. З їх допомогою окупантам не вдалось вивезти до Німеччини до 20 тис. осіб [36, с.173].

У звіті командира 1-ої української партизанської дивізії С. Ковпака – Петра Вершигори зазначалося: «Усе Полісся за винятком Сарни-Ковель, Ковель-Брест, та Сарни-Лунінець, були повністю вільні від німців. Величезна територія від Сарн до Бугу була поділена між УПА і з'єднаннями советських партизанів, витіснених з Горині. Західний берег р. Горині, райони Стидень, Степань, Домбровиця, район Ковки-Рафалівка перебували у руках УПА, за ними до Стодоходу советські партизани» [37, с.79].

В генеральній окрузі партизани створили обширні партизанські краї. На території Рівненщини вони охопили територію понад 10 тис. км², де проживало понад 300 тис. осіб [38, с.303]. На Волині партизани контролювали територію Маневецького, Ратнівського, Камінь-Каширського, Уманського, Любішевського та Ковельського районів. Окупанти втратили контроль також над північною частиною Кам'янець-Подільської області. Повернути під управління захоплені партизанами території ворог так до кінця війни і не зумів. «Партизанський рух набув таких масштабів, – писав начальник поліції безпеки і СД в Україні, – що значна частина областей потрапила під їхній вплив і контроль» [39, с.177]. Для збирання врожаю 1943 р. на території рейхскомісаріату «Україна» влада додатково запросила ще 5 тис. вояків. Комісар генеральної округи Волинь-Поділля скаржився, що діяльність партизанів зайшла так далеко, що Горохівський, Любомський, Дубнівський, Кременецький райони, а також території Луцька контролювалася партизанами.

Радянські партизанські загони та з'єднання допомагали червоноармійським підрозділам у звільненні від ворога населених пунктів регіону. Так, Рівненське партизанське з'єднання № 1 3 лютого 1944 р. захопило м. Цумань та взяло участь у звільненні м. Рівне. Партизанські з'єднання Кам'янець-Подільської області звільнили від ворога п'ять районів, в тому числі м. Слауту, м. Острог та м. Ізяслав, с. Плужне, смт. Ляхівці та призупинили рух ворожих ешелонів на залізниці Шепетівка-Тернопіль. Всього за роки війни партизанськими загонами та з'єднаннями, що входили до складу УШПР знищено 607 залізничних та 1589 шосейних мостів, 467 ворожих гарнізонів, комендатур, постів поліції [40, с.65].

У звіті оперативного відділу УШПР наведено дані про знищення партизанами протягом 1941-1944 рр. понад 468 тис. ворожих солдатів та офіцерів, а також осіб, що з ними співпрацювали [41, с.26].

Партизанами Кам'янець-Подільської області за роки окупації вбито 59879 ворожих солдатів та офіцерів, поранено 14782 та взято у полон 411. На кожного партизана загону ім. Михайлова (430 партизанів) припадало в середньому вбитих 6,5 гітлерівців, 12 пораниених та один ворожий ешелон на кожних 7,8 партизанів [42, арк. 179].

Наведені у звітах цифри втрат, завданих ворогу, нерідко викликають сумнів. Історики, що займаються вивченням радянсько-

го партизанського руху, опрацювавши їх звіти, прийшли до такого висновку: кількість знищених партизанами гітлерівців складає 6% від загальної кількості втрат нацистів на Східному фронті, а з знищених партизанами танків та бронемашин можна було б сформувати 5 бронетанкових дивізій [43, с.183].

Зовсім інші дані наводять закордонні дослідники. Так, відомий американський історик Дж. Армстронг, опрацювавши німецькі джерела дійшов висновку, що за всю війну від рук червоних партизанів на території СРСР загинуло від 30 до 45 тисяч військовослужбовців та поліцаїв. З цієї кількості половина складають гітлерівці [44, с.66]. Історики з НДР вважали, що гітлерівці на всій окупованій території СРСР, включаючи Білорусію та західні області Росії втратили 500 тис. осіб [45, с.66].

У боротьбі з ворогом партизани несли чималі втрати особового складу. Однак вони показувалися партизанським керівництвом набагато меншими у порівнянні з нацистами. Так, партизанське з'єднання ім. Михайлова втратило 251 бійця та 290 поранених [46, арк.317]. За даними окупаційної влади, у січні-квітні 1943 р. тільки на території Волині радянські партизани втратили 1673 осіб вбитими та 283 взятими в полон [47, арк.80].

Дослідники виділяють низку причин недостовірності у партизанських звітах: по-перше, народні месники діяли у глибокому ворожому тилу, тому результати їх діяльності радянським військовим та партійним керівництвом перевірити було досить важко, а то і неможливо; по-друге, радянські партизани були складовою суспільства, де приписки стали буденним явищем, за які держава нагороджувала урядовими нагородами; по-третє, керівництво партизанського руху на догоду органам вищого рівня та з метою росту своїх досягнень у боротьбі з ворогом закривали очі на фальсифіковану, а деяких випадках взагалі надуману статистику.

Діяльність радянських партизанських загонів на території округи має неоднозначні оцінки. Відсутність у партизанських керівників ініціативи, самостійності призвело до зниження бойової активності особового складу загонів. Замість того, щоб воювати проти гітлерівців, партизани відсиджувалися у лісах. Їх войовничість спрямовувалася на пограбування місцевого населення. Досвідчений керівник партизанського руху – П. Вершигора звинуватив керівників партизанських загонів Рівненщини та Волині у відсутності протидії поширенню націоналістичного руху, а діяльність партизанського з'єднання Шитова охарактеризував як: «Ми той загін, що бере все підряд. Тітко, відкривай шафу, ми на операцію прийшли!» [48, арк.97].

Член штабу з'єднання Шитова Антон Одуха піддавав нищівній критиці безгурботне життя шитовських загонів у глухих районах Полісся, де ворог не появлявся місяцями, тоді як одухівці постійно мали справу із добре озброєним та навченим ворогом. Наболілі проблеми А. Одуха не побоювся викласти у офіційному звіті. «Партизанське з'єднання Шитова, дислокувалося у глухих Поліських лісах, воно називалося Кам'янець-Подільським, але в Кам'янець-

Подільську область ніколи не рейдувало. Штаб з'єднання найбільше турбувало отримання даних від командування загону про бойову та диверсійну роботу, які подавалися за свої. За рахунок цієї інформації з'єднання Шитова вийшло на перше місце в УШПР по проведенню диверсій на ворожих об'єктах» [49, арк.97].

Пасивно вели себе також загони особливого призначення. Начальник обласного штабу партизанського руху Рівненської області генерал-майор В. Бегма зазначав, що спецзагони перетворилися у звичайні партизанські загони особовий склад яких займається лише заготівлею продуктів та охороною власних штабів. Більш того, їх командири на власний розсуд розформовували боєздатні партизанські загони. Так, за час перебування у підпорядкуванні спецзагону Прокоп'юка, загін ім. Михайлова поніс непоправні людські та матеріальні втрати. Чисельність загону з 165 осіб зменшилася до 65, крім того, за його особистим наказом, було спалено штабні документи загону. «Його розвідувальна робота, – писав А. Одуха, – зводилася до перехоплення зв'язкових інших загонів та вибиття з них розвідданих, які пересилалися у центр з підписом Прокоп'юка» [50, арк.97].

Територія Волині та Рівненщини стала ареною запеклої боротьби радянських партизанів, УПА, поляків та нацистських каральних підрозділів. Радянські партизани та загони УПА уникали великих боїв до моменту обрання радянським військовим керівництвом території Полісся базою радянських партизанів. Тоді розпочалася широкомасштабна війна.

Підрозділи Тараса Бульби-Боровця активними діями парализували роботу диверсійних груп Чернігівсько-Волинського з'єднання О. Федорова. У жовтні-листопаді 1943 р. упівці провели 54 бойових операцій проти радянських партизанів [51, арк.85]. У відповідь білці радянських загонів в квітні 1943 р. поблизу села Бугейки розгромили групу бульбівців. Втрати останніх склали 100 осіб вбитими. У травні 1943 р. рівненське партизанське з'єднання Бегми провело операцію з ліквідації бульбівського загону. Ними було штурмом захоплено с. Людинь, а командира групи бульбівців А. Соловія розстріляно.

Результатом широкомасштабних дій різних сил були сотні спалених сіл та тисячі вбитих. За даними керівників тилу військових округів УПА, станом на перше грудня 1942 р, лише у Людвипільському районі було спалено 18 сіл, з них 7 – німцями, 9 – поляками та 2 радянськими партизанами. У листопаді 1943 р. радянські партизани пограбували та вбили 183 мешканці села Карпинівка [52, с.85]. За осінь 1943 р. ними було спалено на кордоні з Білорусією 29 українських сіл. Гітлерівці за допомогу радянським партизанам спалили ще 77 сіл [53, с.91].

У довідці УШПР від 20 серпня 1944 р. зазначено, що в підпільно-партизанському русі на території України брало участь загалом 115 тис. осіб. У жовтні-листопаді того ж року цифра зростає до 180 тис. осіб. Станом на 5 травня 1945 р. в ЦК КП(б)У були відомості на 200 тис. партизанів. Однак, поза увагою залишилися

учасники партизанської боротьби, які не увійшли до партизанських формувань, що керувалися ЦК КП(б)У та УШПР. Станом на 1964р. активну участь в боротьбі з німецькими окупантами в тилу ворога брало вже 203205 осіб [54, арк.36].

У регіональному розрізі ця цифра була такою: Хмельницька (Кам'янець-Подільська область): підпільників 902, партизанів – 13756, інших формувань – 80 тис., всього – 94478 осіб; Рівненська: підпільників – 1092, партизан – 7532, інших формувань – 45188; Волинська: підпільників – 1416, партизан – 5770, інших формувань – 25528, всього – 32714 [55, арк.36].

З огляду на ситуацію у 60-70-х роках проведено додаткове виявлення партизанів та учасників інших форм антифашистської боротьби. У довідці Інституту історії партії при ЦК Компартії України (1975 р.) у 1993 партизанських загонах діяло 501 тис. осіб командного та політичного складу та понад 103 тис. підпільників. В інших формах антифашистського руху брало участь 1,4 млн. громадян України. Таким чином, загальна чисельність учасників антифашистського руху на Україні визначена у 2 млн. осіб [56, арк.36].

Отже, на початку окупації підпільно-партизанський рух на території генеральної округи через прорахунки радянського, партійного та військового керівництва зазнав провалу. Однак населення окупованої території не скорилося ворогу і досить швидко його відродило. З ворогом воювали багатотисячні партизанські з'єднання, на озброєнні яких були гармати, міномети та навіть танки. Могутність партизанського війська засвідчують факти створення ними на окупованій території десятків партизанських зон та країв, в яких було відроджено радянську владу. Чиновники окупаційної влади були настільки налякані партизанськими діями, що не наважувалися з'являтися у віддалені населені пункти лише з військовими підрозділами і то вдень. Бойова діяльність радянських партизанських загонів та з'єднань потребує дальшого дослідження з метою уникнення перебільшень, які деформуєть історичну правду.

Список використаних джерел:

1. Клоков В.И. О стратегии и тактике советских партизан в борьбе против фашистских оккупантов на Украине (1941-1944) / В.И. Клоков. – К. : Институт истории НАН Украины, 1994. –74 с.
2. Чайковский А. Невідомі війна (партизанський рух на Україні 1941-1944 рр. мовою документів, очима історика) / А. Чайковский – К. : Видавництво «Україна», 1994. –255 с.
3. Кентій А.В. Війна без пощади і милосердя: Партизанський фронт у тилу вермахту в Україні (1941-1944) / А. Кентій, В. Лозицький. – К. : Генеза, 2005. – 408 с.
4. Партизанское движение. (По опыту Великой Отечественной войны 1941-1945 гг.) / [отв. ред. В.Ю. Русанов]. – М. : Кусково поле, 2001. – 464 с.
5. Там само.
6. Там само.
7. Клоков В.И. О стратегии и тактике советских партизан в борьбе против фашистских оккупантов на Украине (1941-1944) / В.И. Клоков. – К.: Институт истории НАН Украины, 1994. –74 с.

8. Попов А. НКВД и партизанское движение / А. Попов. – М. : ОЛМА-ПРЕСС, 2003. – 383 с.
9. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України), ф. 62, оп. 8, спр. 10, арк. 35.
10. Іванов О.В. Участь чекістів в антифашистській боротьбі (1941-1944 рр.) / О.В. Іванов // Український історичний журнал. – 1989.–№5.–С. 72-82.
11. Кентій А.В. Партизанський рух 1941-1944 рр. в Україні / А.В. Кентій, В.С. Лозицький // Український історичний журнал. – 2005. – №3. – С. 3-17.
12. Кентій А.В. Війна без пощади і милосердя: Партизанський фронт у тилу вермахту в Україні (1941-1944) / А. Кентій, В. Лозицький. – К. : Генеза, 2005. – 408 с.
13. Іванов О.В. Участь чекістів в антифашистській боротьбі (1941-1944 рр.) / О.В. Іванов //Український історичний журнал. – 1989.– №5. – С. 72-82.
14. Кентій А.В. Війна без пощади і милосердя. Партизанський фронт у тилу вермахту в Україні (1941-1944) / А.В. Кентій, В.С. Лозицький. – К. : Генеза, 2005. – 408 с.
15. ЦДАГОУ, ф. 1, оп. 22, спр. 870, арк. 109.
16. Україна Партизанська. Партизанські формування та органи керівництва ними (1941-1945 рр.) / [авт.-упоряд.: О.В. Бажан, А.В. Кентій, В.С. Лозицький та ін.]. – К. : Парламентське вид-во, 2001. – 319 с.
17. Вавринчук М.П. Партизанська боротьба проти фашистських загарбників в Україні у 1941-1945 роках та роль органів Держбезпеки у її організації та проведенні / М.П. Вавринчук // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету : історичні науки. – Кам'янець-Подільський : Оіюм, 2007. – Т.17: На пошану професора В.П. Газіна. – С. 107-115.
18. Народная война в тылу фашистских оккупантов на Украине 1941-1944 : в 2 кн. / [редкол.: Ю.В. Бабко, Д.Ф. Григорович, А.Н. Зенина и др.]. – К. : Наукова думка, 1985. – Кн. 2. Партизанская борьба – 430 с.
19. Вавринчук М. Людина з легенди / М. Вавринчук, В. Шевченко. – Хмельницький : Поділля, 2005. – 125 с.
20. ЦДАГОУ, ф. 63, оп. 1, спр. 85, арк. 22.
21. ЦДАГОУ, ф. 57, оп. 4, спр. 200, арк. 12.
22. Історія міст і сіл Української РСР. Волинська область / [редкол.: І.С. Клімат (голова ред. кол.), Н.А. Алексеева (заст. голови), А.Г. Вербівська та ін.] – К. : Головна редакція Української радянської енциклопедії АН УРСР, 1970. – 745 с.
23. Державний архів Хмельницької області (далі – ДАХМО), ф.п – 1941, оп. 1, спр. 1, арк. 19.
24. Милусь В.І. Організація і складання партизанських формувань. Форми партизанської боротьби в Україні (1941-1942 рр.) / В.І. Милусь // Сторінки воєнної історії України : зб. наук. статей НАН України. – К. : Ін-т історії України, 2005. – Вип. 9. –Ч. 2. – С. 388-399.
25. ДАХМО, ф.п-1941, оп. 1, спр. 17, арк. 308-317.
26. Патриляк І. Радянські партизани та українські повстанці (порівняльна характеристика за віком, освітою, соціальним походженням і національністю) / І. Патриляк //Сторінки воєнної історії : зб. наук статей НАН України / [редкол.: О.Є. Лисенко, (заст. відп. ред), О.С. Артомов, С.В. Віднянський, В.І. Клоков, П.Т. Тронько, О.П. Реєнт]. – К. : Ін-т історії України, 2003. – Вип. 7. – Ч. 2. – С. 19-26.
27. Там само.
28. Там само.
29. ДАХМО, ф. п-1941, оп. 1, спр. 17, арк. 127.

30. Чайковський А. Невідома війна (партизанський рух на Україні 1941-1944 рр. мовою документів, очима історика) / А. Чайковський – К. : Видавництво «Україна», 1994. – 255 с.
31. Там само.
32. Там само.
33. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО), ф. КМФ-8, оп. 1, спр. 94, арк. 15.
34. Радянська Ровненщина 1939-1959. Збірник архівних документів і матеріалів [упоряд.: П.І. Волоквва, К.К. Ескузян, Т.І. Михайлюта, З.Ф. Сударєва, В.М. Ткаченко, Д.Г. Шрігер]. – Львів : Книжково-журнальне видавництво, 1962. – 429 с.
35. Чайковський А. Невідома війна (партизанський рух на Україні 1941-1944 рр. мовою документів, очима історика) / А. Чайковський – К. : Видавництво «Україна», 1994. – 255 с.
36. Радянська Ровненщина 1939-1959. Збірник архівних документів і матеріалів / [упоряд.: П.І. Волоквва, К.К. Ескузян, Т.І. Михайлюта, З.Ф. Сударєва, В.М. Ткаченко, Д.Г. Шрігер]. – Львів : Книжково-журнальне видавництво, 1962. – 429 с.
37. Гогун О. Як «народні месники» мстили народovi: Про деякі особливості совєтського партизанського руху на території України в роки Другої світової війни / О. Богун // Визвольний шлях. – 2004. – Березень. – С. 79-94.
38. Народная война в тылу фашистских оккупантов на Украине 1941-1944 : в 2 кн. / [редкол.: Ю.В. Бабко, Д.Ф. Григорович, А.Н. Зєнина и др.] – К. : Наукова думка, 1985. – Кн. 2. Партизанская борьба – 430 с.
39. Чайковський А. Невідома війна (партизанський рух на Україні 1941-1944 рр. мовою документів, очима історика) / А. Чайковський – К. : Видавництво «Україна», 1994. – 255 с.
40. Клоков В.И. Партизанская и подпольная борьба украинского народа против фашистских оккупантов и их пособников / В.И. Клоков // Правда о Великой Отечественной войне непобедима : сборник основных научных докладов, сообщений научно-практической конференции 1996-1999 гг. / [редкол.: В. Люпсеєнко, Ю. Шмовцев, В.П. Сидорєнко] – К., 2001. – 139 с.
41. Україна Партизанська. Партизанські формування та органи керівництва ними (1941-1945рр.) / [авт.-упоряд.: О.В. Бажан, А.В. Кєнтій, В.С. Лозицький та ін.]. – К. : Парламентське вид-во, 2001. – 319 с.
42. ДАХМО, ф. п-1941, оп. 1, спр. 17, арк. 179.
43. Чайковський А. Невідома війна (партизанський рух на Україні 1941-1944 рр. мовою документів, очима історика) / А. Чайковський – К. : Видавництво «Україна», 1994. – 255 с.
44. «...Создать невыносимые условия для врага и всех его пособников...». Красные партизаны Украины, 1941-1944 : малоизученные страницы истории. Документы и материалы / [авт.-сост.: А. Гогун, А. Кєнтій]. – К. : Украинский издательский союз, 2006. – 430 с.
45. Там само.
46. ДАХМО, ф. п-1941, оп. 1, спр. 17, арк. 317.
47. ЦДАВОУ, ф. КМФ-8, оп. 1, спр. 94, арк. 94.
48. ЦДАГОУ, ф. 62, оп. 1, спр. 1521, арк. 97.
49. ДАХМО, ф. П-1941, оп. 1, спр. 17, арк. 180.
50. Там само.
51. Никончук. О. Повстанська рєспубліка на Волині. Волинь у Другій світової війни. Збірник праць та публіцистичних статей, присвячених 60-річчю визволення Волинської області від фашистських загарбників / О. Никончук ; [гол. ред. та упоряд. М.М. Кучєрепа]. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волинський державний ун-т. ім. Л. Українки, 2004. – С. 72-85.

52. Там само.
53. Гогун О. Як «народні месники» мстили народів: Про деякі особливості со-ветського партизанського руху на території України в роки Другої світо-вої війни / О. Гогун // Визвольний шлях. – Березень 2004. – С. 79-94.
54. ЦДАГОУ, ф. 57, оп. 4, спр. 193, арк. 36.
55. Там само.
56. Україна Партизанська. Партизанські формування та органи керівни-цтва ними (1941-1945 рр.) / [авт.-упоряд.: О.В. Бажан, А.В. Кентій, В.С. Лозицький та ін.] – К. : Парламентське вид-во, 2001. – 319 с.

In the article becoming features and battle activity of soviet partisan motion light up in general neighbourhood «Volin'-Podillya».

Key words: Volhynia, underground workers, Podillya, Rivnenschina, soviet partisans.

Отримано: 22.04.2013

УДК 378.6:61(477)«192/193»:070(477.54)

В. В. Пагор

НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНА ТА ІДЕОЛОГІЧНА РОБОТА В МЕДИЧНИХ ВИШАХ УКРАЇНИ В 20-х – НА ПОЧАТКУ 30-х рр. XX ст. (за матеріалами журналу «Студент революції»)

У статті на основі матеріалів журналу «Студент революції» аналізується ідеологічна складова у навчально-виховному процесі в медичних інститутах і технікумах УСРР впродовж 1922-1933 рр.

Ключові слова: студенти, виші, журнал «Студент революції», медична освіта.

Важливим джерелом з історії освіти України 20-х – початку 30-х років XX ст. є журнал «Студент революції», який виходив у Харкові впродовж 1922-1933 рр., спершу російською, а з 1924 р. українською й російською мовами. У 1920-ті роки видання друкувалося як місячник, потім – двотижневик (1930 р.), а у 1931-1932 рр. – щодаки. Видавничим органом було Центральне і Харківське бюро пролетарського студентства України, з лютого 1931 р. – Всеукраїнська рада профспілок. Швидко зростав тираж журналу. Лише у 1923 р. з 1-го по 7-й номер він зріс від 1,5 тис. до 3 тис. примірників [7, с.20]. У наступні роки наклад журналу становив близько 5 тис. примірників.

Матеріали журналу ще не стали предметом комплексного наукового аналізу, окремі з них активно використовуються в сучасних наукових дослідженнях [20-23]. Утім, поза увагою вчених залишилися матеріали зазначеного видання, присвячені медичній освіті.

У «Студенті революції» відображені різні грані життя і діяльності студентства України. Одна із кореспонденцій висвітлює роботу студентських організацій та ознайомлює з економічним життям вищої школи. Активним дописувачем протягом всього часу виходу журналу було студентство [7, с.19]. Статті, котрі висвітлювали проблеми вузівської роботи, пропозиції щодо реформування, друкувалися з при-